

AZƏRBAYCANDA İLK MÜSƏLMAN QIZ MƏKTƏBİNİN QADINLARIN TƏHSİLİNDƏ ROLU

ELZA SƏMƏDLİ

Türk dilləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Xəzər Universitetinin Humanitar, təhsil və sosial elmlər fakültəsinin dekanı. E-mail: esemedova@khazar.org
<https://orcid.org/0000-0002-3831-3112>

Məqaləyə istinad:

Səmədli E. (2023). Azərbaycanda ilk müsəlman qız məktəbinin qadınların təhsilində rolu. *Azərbaycan məktəbi*. № 2 (703), səh. 105-114

ANNOTASIYA

XIX əsrin birinci yarısında Azərbaycanda qadınların təhsilində ənənəvi və dini təhsildən dünyəvi təhsilə keçidlə bağlı ciddi səylər göstərilib. Müqəddəs Nina məktəbi Azərbaycanda ilk dünyəvi qızlar məktəbi olub. 1897-ci ilin statistikasına əsasən bu məktəbdə oxuyan 320 şagirddən yalnız 3-ü müsəlman olub. Azərbaycan müsəlmanları bir çox səbəblərdən qızlarını bu məktəblərə göndərmirdilər. XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərindəki bu vəziyyət Azərbaycan ziyalılarını çox düşündürdü. Onlar cəmiyyətin iqtisadi, sosial və mədəni inkişafında qadın təhsilinin əhəmiyyətinə, qadınların ictimai həyatda iştirakına və qadın azadlığına xüsusi diqqət yetirirdilər. Çar Rusiyası Bakıda müsəlman qızlar üçün dünyəvi məktəb açılması cəhdlərinin qarşısını ardıcıl olaraq alırdı. Tədqiqatda XX əsrin əvvəllərində fəaliyyətə başlayan ilk müsəlman qız məktəbinin açılması prosesi, onun türk-islam dünyasında doğurduğu əks-səda, Azərbaycan qadınının təhsilinə təsiri, məktəbin ilk müəllimləri və ilk məzunlarının sonrakı fəaliyyətləri araşdırılıb.

Açar sözlər: Azərbaycanda qadın təhsili, ilk müsəlman qız məktəbi, Hacı Zeynalabdin Tağıyev.

Məqalə tarixçəsi

Göndərilib: 03.05.2023

Qəbul edilib: 22.05.2023

AZƏRBAYCAN'DAKİ İLK MÜSLÜMAN KIZ MEKTEBİ'NİN KADIN EĞİTİMİNDE ROLÜ

ELZA SEMEDLI

Doç. Dr., Hazar Üniversitesi, Azərbaycan. E-mail: esemedova@khazar.org
https://orcid.org/0000-0002-3831-3112

Makaleden alıntı:

Semedli E. (2023). Azərbaycan'daki ilk Müslüman Kız Mektebi'nin Kadın Eğitiminde Rolü. *Azərbaycan məktəbi*. № 2 (703), s. 105-114

ÖZET

XIX yüzyılın ilk yarısında Azərbaycan'da kadın eğitiminde geleneksel, dini eğitimden dünyevi eğitime geçiş anlamında ciddi çalışmalar görülmektedir. Mukaddes Nina Kız eğitim kurumu Azərbaycan'daki ilk dünyevi kız okuluydu. 1897 yılı istatistiğine bakılacak olursa, bu okula devam eden 320 öğrenciden sadece 3'ü Müslüman idi. Azerbaycan'daki Müslümanlar birçok sebepten kız evlatlarını bu okullara göndermek istemiyordu. XIX yüzyılın sonu ve XX yüzyılın başındaki bu durum Azerbaycan'ın aydın kesimini son derecede düşündürmekteydi. Onlar, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişiminde kadın eğitiminin önemine ve kadının sosyal hayata katılmasına, kadınların bağımsızlık kazanmasına devamlı vurgu yapıyorlardı. Bakü'de Müslüman kızlar için dünyevi kız okulunun açılması girişimleri Çar Rusya'sı tarafından devamlı engelleniyordu. Çalışmada XX yüzyılın başlarında açılan ilk Müslüman kız okulunun açılma süreci, bu okulun tüm Türk İslam Dünyasındaki yankıları ve Azerbaycan'da kadın eğitimi üzerindeki etkileri, okulun ilk öğretmenleri ve ilk mezunlarının sonraki faaliyetleri araştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan'da kadın eğitimi, ilk Müslüman kız okulu, Hacı Zeynel Abidin Tagiyev.

Makale Tarihi

Gönderim tarihi: 03.05.2023
Kabul tarihi: 22.05.2023

THE IMPACT OF AZERBAIJAN'S FIRST MUSLIM GIRL'S SCHOOL ON WOMEN'S EDUCATION

ELZA SEMEDLI

PhD, Assoc. Prof., Khazar University, Azerbaijan. E-mail: esemedova@khazar.org
https://orcid.org/0000-0002-3831-3112

To cite this article:

Semedli E. (2023). The Impact of Azerbaijan's First Muslim Girl's School on Women's Education. *Azerbaijan Journal of Educational Studies*. Vol. 703, Issue II, pp. 105-114

ABSTRACT

The major initiatives to modify women's education system from conventional, religious education to secular education were carried out in the first part of the nineteenth century in Azerbaijan. The first secular girl's school in Azerbaijan was the Holy Nina Girl's School. According to the statistics made by the school in 1897, only 3 out of 320 students at the Holy Nina Girl's School were Muslims. Due to several reasons, Muslims refused to let daughters to study in these schools. The above-mentioned situation occupied a key place in the agenda of Azerbaijani intellectuals at the end of the 19th century and early 20th centuries. They constantly accentuated the importance of women's education in the economic, social and cultural development of society, women's participation in public life and women's freedom. Tsarist Russia, on the other hand, thwarted initiatives with the intention of the establishment of secular schools for Muslim girls in Baku. The study examines the foundation process of the first Muslim girls' school established at the beginning of the XX century, the repercussions of this school in the entire Turkish-Islamic World and its effects on women's education in Azerbaijan, the first teachers and the next performances of the first graduates of the school.

Keywords: Women's education in Azerbaijan, the first Muslim girl's school, Haji Zeynalabidin Tagiyev.

Article history

Received: 03.05.2023
Accepted: 22.05.2023

XIX yüzyıl Azerbaycan'ın ekonomik, siyasi, kültürel aydınlanma, milli kimliğin ve bilincin geliştiği, eskimiş feodal sistemden, cehaletten uzaklaşması açısından önemli bir yüzyıldır. Bu dönem aynı zamanda Azerbaycan'ın Avrupa kültürü ile tanıştığı bir dönem olarak kadın eğitiminde önemli role sahiptir. Söyle ki, XIX yüzyılda Müslümanlar arasında kadın eğitimini incelediğimiz zaman diğerlerinde olduğu gibi Azerbaycan'da da Müslüman nüfusun durumu pek farklı değildi.

XIX yüzyılın ilk yarısında Azerbaycan'da kadın eğitiminde geleneksel, dini eğitimden dünyevi eğitime geçiş için ciddi çalışmalar görmektediriz. 1848-de Çar Rusya'sı döneminde açılarak önce Şamahı'da faaliyet gösteren, sonralar Bakü'ye taşınan Mukaddes Nina Kız eğitim kurumu Azerbaycan'daki ilk dünyevi kız okuluydu. 1874 yılında Bakü'de lise eğitimi veren ilk kadın gimnaziyası (okulu) açıldı. Fakat Mukaddes Nina kız okulunun 1897 yılı istatistiğine bakılacak olursa, bu okula devam eden 320 öğrenciden sadece 3-ü Müslüman idi. Onlardan Ruslar - 153 (48.42%), Ermeniler - 109 (31.64%), Yahudiler - 19 (6.01%), Almanlar - 17(5,38%), Gürcüler - 11 (3.11%), Polonyalılar - 5 (1.58%), diğer yabancılar - 9 (...), Müslümanlar 3 (0.95%) kişi idi (Cabbarov, 2011, s. 6-dan alıntı Kaspi gazetesi, 16 Ocak, 1898). Genel olarak XIX yüzyılın sonunda Azerbaycan'da bütün okullardaki 1283 kızdan sadece 6-sı (0.4%) Azerbaycanlı idi (Tairzade, 2009, 163).

Mukaddes Nina Kız Okulunun 1897 Yılı İstatistiği

Bunun temel sebepleri arasında dönemin ilgili okullarında eğitimin yabancı dilde, genelde Rusça olması, Müslümanlara özgü derslerin olmamasıyla birlikte Müslüman toplumdaki cahil hacı hocaların insanları devamlı baskı altında tutarak, kadın eğitiminde İslamiyet'in kurallarını yanlış ve yanlış uygulamalarıydı. Toplumun büyük bir kesiminde Rus okullarına büyük bir itimatsızlığın oluşumunda, toplumu cehalete sevk eden cahil din adamlarının büyük etkisi vardı. Onlar toplumu dünyevi eğitimden uzaklaştırarak, mollahanalarda (dini eğitimin verildiği kurumlar) dini eğitime teşvik ediyor, dünyevi okullardaki eğitimi gavurluk, dinden çıkma gibi telakki ettiriyor, İslam'ın

ruhuna zıt hesap ettikleri bu dünyevi okullara karşı çıkıyor, orada ders veren öğretmenleri lanetliyorlardı (Azerbaycan tarihi, 2001, C.V, 193).

XIX yüzyılın sonu ve XX yüzyılın başındaki bu durum Azerbaycan'ın aydın kesimini son derecede düşündürmekteydi. Onlar, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişiminde kadın eğitiminin önemine ve kadının sosyal hayata katılmasına, kadınların bağımsızlık kazanmasına devamlı vurgu yapıyorlardı. Dönemin ileri gelenlerinden, gazeteci yazar Memmedağa Şahtatinski kadın eğitimsizliğinin toplum için oluşturduğu tehlikeyi şöyle belirtiyordu - *Kadın eğitimi.... İlk, temel bilgiler verir ve İslam dünyasını temel sosyal hastalıktan kurtarır, çünkü kadınlar kapalı bir hayat sürmektedirler. Bu hayat tarzı fiziki ve idraki sağlık için zorunlu olan hareketlerin, bağımsızlığın olmaması onları sınırlar ve çaresiz, zayıf, sağlıksız kılmaktadır. Onlardaki bu fiziksel ve idraki eksikliği anneler genetik olarak tabii ki, sadece kız çocuklara değil, hatta erkek çocuklara da aktarmaktadır* (Cabbarov, 2011, 7).

Azerbaycan'ın okumuş, kültürlü aydınları kadın eğitimsizliği ile ilgili problemleri sadece gündeme getirmiyor, aynı zamanda çözümler üretmeye çalışıyorlardı. Dönemin önemli eğitimcilerinden pedagog, Azerbaycan toplumunun aydınlanmasında önemli rolü olan Ekinci gazetesinin yayıncısı Hasan Bey Zardabi, Müslüman kızlar için bir sınıflı okulunun açılması için 1896 yılı 19 Ocak'ta Bakü gubernatoruna (vali) müracaat etmiş, fakat ret cevabı almıştı (Göyüşova, 1962, 8).

ALEKSANDROVKİ RUS-MÜSLÜMAN KIZ MEKTEBİ (1901-1918)

Bakü'de Müslüman kızlar için ilk dünyevi kız okulunun açılmasının ilk girişimi Çar Rusya'sı tarafından engellense de aynı yıl Azerbaycan'ın hayırsever milyoncusu Hacı Zeynel Abidin Tagiyev çevresindeki aydın kesimle birlikte bu defa okulun açılması için gerekli tüm masrafları üzerine götürceğini ve okulun devamı için bankaya yüklü miktarda para yatıracağını taahhüt eden mektupla yeniden Çar Rusya'sının yetkili kurumları ile yazışmalara başladı. Okulun açılması ile ilgili yetkili kurumlar razı olmasına rağmen Hacı Z. Tagiyev bu konuda toplumun yukarıda bahsedilen hassasiyetini göz önünde bulundurarak ihtiyatlı davranıyordu. Okulla ilgili düşüncelerini Leipzig Üniversitesi mezunu, Azerbaycan'ın ileri gelen aydınlarından gazeteci ve siyasetçilerin M. Şahtatinskiye yazdığı mektubunda şöyle anlatıyordu - *... bir yerli gibi ben Müslüman aile hayatını ve onun bütün eksikliklerini iyi biliyorum. Müslüman kadının şimdi içinde bulunduğu kapalı, fanatik hayattan zamanla çıkması için tek yol var- mektep ve yine de mektep. Fakat hemin mektebi öyle ustalıkla açmak gerekir ki, Müslümanlar yanlış düşüncelere kapılmadan onu benimsemesinler ve kendi kızlarını güvenerek oraya göndersinler. İşte bu sebepten de hem öğrencilerin hem okul müdiresi hem de öğretmenlerin Müslüman olması gerektiğini de bildirdim, aksi halde oraya öğrencileri göndermeleri mümkün değil. Okul Müslümanların itimadını kazandıktan sonra zamanla, his olunmadan Rus medeni hayatının uygun unsurları uygulanabilir, fakat şimdi bu mümkün değil, zaman kendisi ne yapmak gerektiğini gösterecek. Okulda süpürgeci dışında başka erkeklerin girmesi kesinlikle yasak olmalı, süpürgeci de evli olmalıdır* (Cabbarov, 2011, 30, ARDEIA, f.675, siy.2., s.v.97,v.1).

Hacı Z. Tagiyev'in 24 Nisan 1896 yılında Kafkas Eğitim Dairesi başkanı P. Yankovskiy'e yazdığı mektubunda açılacak okulun Kafkas Eğitim Dairesinin 1 sınıflı okulları tipinde olacağını, aynı zamanda Müslüman ailenin ihtiyaçları doğrultusunda el işi ve ev işleri derslerinin okutulduğu ek 4. Sınıfın olması gerektiğini söylüyor, okulda 20 kişilik pansiyon olmalı, bütün öğrenciler, aynı zamanda okul müdiresi Azerbaycan Türkçesi, şeriat, Rus dili ve diğer bütün derslerin öğretmenlerinin de Müslüman olması gerektiğini belirtmişti. Mektubunda okulun amacı Müslümanlara Rus medeniyetini kazandırmak için onlara eğitim aracılığıyla insan hukuklarını idrak ettirmektir,

diye yazar (Cabbarov, 2011, 24, ARDEİA, f.675, siy.2., s.v.97, vv. 34-37). H.Z.Tagiyev Çar hükümetini okulun açılmasına razı salmak için açacağı okula İmparatoriçe Aleksandra Fyodorovna'nın 50. Taç koyma merasimi anısına onun adını vermek istediğini de yazmıştı. Okul yönetmeliği hazırlanırken Tagiyev yönetmeliğin 3. Maddesinde okulun dört sınıflı progimnaziyaya¹ dönüştürülmesinin mümkünlüğünü de ilave ettirmesine rağmen Çar Rusya'sının Halk Maarif naziri İ.D. Delyanov, buna izin vermemiş, gelecekte Tagiyev bunu yapmak isterse ayrıca başvurması gerektiğini söylemişti (Cabbarov, 2011, 35, ARDEİA, f.309, siy.1., s.v.780, vv.41-43). Fakat buna rağmen okulun projesinde Müslüman kız okulunun hukukları başlığı altında, Müslüman kız mektebini tamamlayan öğrencilerin özel sınava tabii tutulmadan Halk Maarif Nazırlığından ilkokullarda, köy ve şehir okullarında öğretmenlik yapmak yetkisi olan sertifika alabilecekleri, kaydedilmiştir (Cabbarov, 2011, 28, ARDEİA, f.309, siy.1., s.v. 780, vv.33-37).

7 Ekim 1901 yılında 5 yıl sonra 57 öğrenciyle eğitim/öğretime başlayan Bakü Aleksandrinsi Rus-Müslüman kız mektebinin yönetmeliğine göre yatılı eğitim öğretim yapan okula yalnız 7 yaşından büyük Müslüman kızlar kabul edilebilir ve yatılı kalmayan öğrencilerin de okumasına izin verilir. Yönetmeliğe göre okul müdiresi, Rus ve Azerbaycan dili öğretmenleri: din (şeriat) hocası Müslüman dinine mensup olmalıydı. Okulun amaç ve beklentileri okulun açılması için sunulan projede a) Çocukları eğitim kurumlarına hazırlamayabilmek, b) Tarım alanında temel bilgilere sahip olmakla birlikte sanayinin bütün alanlarını bilmek, c) Ev ortamında faydalı olan tüm el becerilerini bilmek, şekilde gösterilmiştir (Cabbarov, 2011, 28, ARDEİA, f.309, siy.1., s.v. 780, vv.33-37).

22 Nisan 1901 tarihli vakıf kurul toplantısı kararınca öğrenciler için okul kıyafeti olarak Dağistan Müslüman kadın giyimini makbul hesap edilmiştir (Cabbarov, 2011, 48).

Okulun açılması ile ilgili Rusya'nın Müslümanlar yaşayan şehir ve arazilerinden (Simferapol, Tiflis, Riga, Petersburg, Astarhan, Kazan, Bahçesaray, Yevpatoriya, port-Petrovski, Vladivostok, Orenburg, Orsk, Saratov, Ufa, Harkov, Odessa, Yalta) dönemin meşhur Müslüman aydınlardan tebrik telgrafları gönderilmişti ki, onlar arasında İsmail Bey Kaspıralı da vardı. Bu telgraflar dönemin Kaspi gazetesinde yayınlanmıştı (Cabbarov, 2011, s. 75-78).

Kazan Müslümanları kız mektebinin açılış törenine gönderdikleri tebrik mektubunda ilk mekteptir ki, Müslümanlığın şartlarına uyulmakla birlikte Müslüman kızlar batı medeniyeti ile tanışacaklar diye belirtilmiştir (Cabbarov, 2011, 73).

Dönemin önemli aydınlardan ve Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin ilk başbakanı A. Bey Topçubaşov okulun önemini şöyle ifade etmişti: Kadının eğitimi ve terbiyesi bir temel taşıdır ki, onsu Müslümanların medeni, manevi ve iktisadi açıdan gelişimi mümkün değildir (Kaspi, 9 Ekim, 1901, Cabbarov, 2011, 73).

Açılış konuşmasında Hacı Z. Tagiyev konuşmasını şöyle bitirir: *Bugünkü açılış büyük bir planın yalnız başlangıcıdır. Siz binanın üst katını görüyorsunuz – ben onu öyle inşa ettirdim ki, üstünde bir kat daha yaptırmak mümkün olsun. Ben bunu yapacağım, çünkü bu mektep Müslüman kız gimnaziyasına (kız öğretmen okuluna) dönüştürülmelidir. Şimdi benim arzum budur* (Tagiyev, 9 Ekim, Kaspi, s. 73).

¹ Progimnaziya – çar Rusya'sında gimnaziyanın aşağı sınıflarının programına uygun genel eğitim kurumu. Progimnaziya'da gimnaziyanın 4 yıllık ilkokul programına uygun 4 sınıf vardı. Progimnaziyalar ilkokul öğretmeni unvanı almak için sınav yapma yetkisine sahipti.

Aşağıdaki tabloda Azerbaycan'da Müslüman kız öğrenciler için 7 Ekim 1901 yılından 1918 yılına kadar eğitim-öğretim yapan bu okulun yıllara göre öğrenci ve öğretmen sayıları yer almaktadır (Memmedov, 2011, 45).

Yıl	Öğretmenlerin sayı	Yıl	Öğrencilerin sayı
1901	5	1901	50
1908	7	1907	86
		1908	100
1912-1913	8	—	—
1915	11	1915	89
		1916	104
		1917	125

ALEKSANDROVKİ RUS-MÜSLÜMAN KIZ MEKTEBİNİN İLK ÖĞRETMENLERİ

Kız mektebinin ilk müdiresi olarak **Hanife Melikova** (Tiflis'teki Mukaddes Nina okulunun mezunu, aynı zamanda Hasan Bey Zerdabi'nin eşi, 1901-1909 yılları arasında okulun müdürlüğünü yapmış, 1909-da Bakü'de açılan ilk Rus-Tatar (Azerbaycan) şehir kız mektebine müdür tayin edilmiştir), müdür yardımcısı ve öğretmen **Meryem Sulkeviç** (Litva tatarlarından, Vilno kadın Gimnaziyası mezunu, okulda önce öğretmen sonra müdirelik yapmıştır. Baki Müslüman Kadın Hayriye Cemiyetinin üyesi), din ve Tatar dili (Azerbaycan Türkçesi-ES) öğretmeni **Esmet Memmed Emin Efendi** kızı görevlendirilmiş, Guba şehrinden **Sekine Ahundova**'nın (Azerbaycan'ın ilk kadın drama yazarı, daha sonra okulun dram derneğinin kurucusu) da öğretmenlik için başvurduğu bilinmektedir (Cabbarov, 53).

Okul Vakıf Kurulunun 22 Eylül 1902 yılı toplantısında okulda öğretmen olarak çalışmak için Taşkent'ten Taşkent Kadın Gimnaziyası (Öğretmenlik Okulu) mezunu, **Bibi Hacı Abdurahmanova**, Tiflis'ten Tiflis Mukaddes Nina okulu mezunu **Rehile Teregulova** (1910 yılında Bakü'de açılan III şehir Rus-Müslüman Kız Mektebi'nin müdiresi tayin edilmiş, Sovyet döneminde de öğretmenlik yapmıştır) ve Vladikafkas'tan Vladikafkas kadın progimnaziyası mezunu Fatime Teregulova başvuru yapmış, bunlardan ilk ikisinin görevlendirilmesi uygun görülmüştür (Cabbarov, 85-86).

Okulun öğretmenleri sırasında Azerbaycan'ın ilk kadın politikacılarından olan eğitimci **Sara Vezirova** (1889-1961) da var. 1907'de Bakü'deki Mukaddes Nina Kız Mektebi'nden mezun olduktan sonra Aleksandrovkı Rus-Müslüman Kız Mektebinde öğretmenlik yapmış, 1910-1912 yıllarında Bakü'deki 2. Şehir Müslüman Kız Mektebi'nde müdürlük yapmıştır. Aktif sosyal siyasetle uğraşan Sara Vezirova aynı zamanda Bakü Müslüman Kadın Hayriye Cemiyeti'nin üyesi olmuştur. 1907 yılında okula öğretmen olarak alınan, Kazan'daki Rodionovski Asilzade Kızlar Enstitüsü mezunu **Sebire Abdurrahmanova** Azerbaycan'ın eğitim hayatında önemli rolü olan bir başka eğitimci kadınlardan biridir (Cabbarov, 2011, 161).

Okulun Vakıf Kurulu Başkanı H.Z.A. Tagiyev 'in 3 Kasım 1910 tarihli mektubu esasında okuldaki dört öğretmenin **Gülbahar Ahriyeva**, **Mina Memmedova**, **Gevher Gaziyeva**, **Palavandova Şehrebanu** olduğu anlaşılmaktadır (ARDTA: f. 309, siy. 1, s.v. 805, v.37., Cabbarov 2011, 93).

Gülbahar Ahriyeva Bakü'deki Mukaddes Nina Kız Mektebi mezunudur, Aleksandrovski Kız Mektebi'nde hem öğretmen hem de bir dönem yönetici olarak çalışmıştır. Daha sonra Bakü ve Gence'de öğretmenlik yapmıştır. Gevher Gaziyeva önce Aleksandrovski Kız Mektebi'nde, daha sonra 3. Şehir Rus-Müslüman Kız Mektebi'nde, Bakü Pedagoji Yüksekokulunda öğretmenlik yapmış, eğitimsizliğe karşı mücadele etmiştir (Cabbarov, 2011, 161).

Azerbaycan'ın biyoloji bilimleri alanında ilk bilim kadınlarından biri olan **Selime Yakubova** (1890-1982) ilk eğitimini Tiflis'te almış, H.Z.A. Tagiyev'in verdiği bursla Petersburg'da Bestujev adına Yüksek Öğretmenlik kursunu tamamlamıştır. Daha sonra Tagiyev tarafından Bakü'ye davet edilmiş ve Aleksandrovski Kız Okulunun ve iki yıllık öğretmenlik kurslarının müdürü olmuştur.

Aleksandrovski Kız Okulunun öğretmenleri arasında **Hatice Agayeva** ve **Şefika Efendizade** de var idi. Hatice Agayeva (1885-1958), Azerbaycan'ın ilk eğitimci kadınlardandır. 1902 yılında Taşkent'te kız okulunu bitirmiş, aynı yıl Bakü'ye gelmiş ve Aleksandrovski kız okulunda öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra Gence Kız okulunun ve Mukaddes Nina Kız okulunun müdürlüğünü yapmıştır. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Parlamentosu'nun başkan yardımcısı Hasan Bey Agayev'in eşi olan Hatice Hanım Sovyet döneminde başarılı öğretmen gibi "Lenin ordeni" (altın ödül) alsa da Stalin döneminin represiya kurbanlarından biridir (Cabbarov, 2011, 165). Aleksandrovski kız okulunun ilk öğretmenlerinden olan Şefika Efendizade (1883-1959) aynı zamanda gazeteci-yazar olarak Azerbaycan'ın eğitim ve kültür hayatına önemli katkılar yapmış bir isimdir.

ALEKSANDROVSKİ RUS-MÜSLÜMAN KIZ MEKTEBİNİN TOPLUMUN EĞİTİLMESİNDE VE AYDINLANMASINDA ÖNEMLİ ROLÜ OLAN MEZUNLARI

Kaspi gazetesinin 13 Mayıs 1906 tarihli haberine göre Aleksandrovski Rus-Müslüman Kız Mektebi ilk 15 öğrenciyi başarıyla mezun etti. Mezunlar diploma alabilmek için Rusça, tarih, coğrafya, matematikten, Tatar dilinden (Azerbaycan Türkçesi-ES) din bilgisi ve kıraatten, yazılı ve sözlü sınavlar vermişler:

- Okulun mezunlarını Azerbaycan'ın bilim, kültür, sosyal ve siyasi hayatında, toplumun aydınlanmasında çok önemli rol oynamışlar. Bu mezunlardan bazılarını daha yakından tanıyalım.
1. **Ayna Musabeyova (Sultanova)** – Azerbaycan'da kadın hareketinin en faal üyelerinden biri, XX yüzyılın en aktif kadın politikacılarından kız kardeşi Yahşi ile Aleksandrovski Rus-Müslüman okulunun ilk öğrencilerinden. Okulu bitirdikten sonra öğretmeni Rehile Teregulova onu "Mukaddes Nina" Kız Mektebine yazdırmıştır. 1912 yılında ilk öğretmenlerinden Hanife Melikova'nın müdiresi olduğu Rus-Tatar Kız Mektebinde öğretmenliğe başlamıştır. "Şark Kadını" dergisinin ilk editörlüğünü yapmıştır (Cabbarov, 2011, 160). Sovyet Azerbaycan'ının kurucu üyelerinden, 1930'lu yıllarda eğitim komiseri (bakanı), 1937 yılı represiya kurbanlarından biri olarak, dönemin başbakanı Mir Cefer Bağirov'un emri ile aktif politikacı eşi Hamit Sultanov'la birlikte ağır işkencelerden sonra kurşuna dizilmiştir (Genceli, 1991, 37).
  2. **Nabat Nerimanova** – (1890-1975)- eğitimci, doktor. Kız kardeşi Kumru ile Aleksandrovski kız okulunda eğitim almıştır. Okulun ilk mezunlarından biridir. Bir süre Tiflis'te, Şeki'de, daha sonra Aleksandrovski okulunda öğretmenlik yapmıştır. Bakü Müslüman Kadın Hayriye Cemiyeti'nin üyesi idi. Öğretmenlik yapmakla birlikte yüksek tıp eğitimi alarak mikro biyoloji alanında bilimsel araştırmalar yapan ilk bayan doktorlardandır (Cabbarov, 2011, 160-161).
  3. **Seide Şeyhzade** – (1889-1919)-Aleksandrovski kız okulunun ilk mezunlarından biridir, daha sonra da okulda öğretmenlik yapmıştır. Dönem basınında devamlı olarak kızların eğitiminin ve iyi yetiştirilmesinin önemi ile ilgili yayınlar yapmış, Bakü Müslüman Kadın Hayriye Cemiyeti'nin üyesi olmuştur (Cabbarov, 2011, 160-161).

4. **Sona Ahundova** (Bağırbeyova) – (1896-1982) Azerbaycan'ın tıp (oftalmoloji) alanındaki ilk kadın profesörlerinden olan Sona Ahundova Aleksandrovski Kız okulunun ilk mezunlarından biridir. Eğitimi daha sonra Mukaddes Nina kız okulunda devam ettirmiş, yüksek öğrenimini Kiev Üniversitesinde alarak doktor olmuştur (Cabbarov, 2011, 164).
5. **Ümnise Bayramova** – (1902-1974), oftalmoloji doktoru, Azerbaycan Bilimler Akademisi'nin gerçek üyesi, devlet adamı. İlk öğrenimini Aleksandrovski Kız Okulunda, üniversite eğitimini ise Azerbaycan Tıp Üniversitesinde almıştır. 30 yıla yakın Göz hastalıkları Enstitüsü'nde bölüm başkanlığı, 20 yıla yakın ise Azerbaycan Oftalmoloji Cemiyeti'nin başkanlığını yürütmüştür (Cabbarov, 2011, 164).
6. **Sona Ahundova** (1897-1971) – Aleksandrovski Kız Okulunun ilk mezunlarından, şair, devlet adamı. 1920'lerde Azerbaycan'da eğitimsizlikle yürütülen mücadelede önemli görevler almıştır. Dünyaca bilinen besteci Kara Karayev'in annesidir.
7. **Meryem Bayramaliyeva – Melik-Yeganova** (1898-1987) – eğitimci, kadın politikacı. İlk eğitimini "Nicat" Hayriye Cemiyeti'nin desteği ile Aleksandrovski Kız Mektebi'nde almıştır. Daha sonra Azerbaycan'ın güney bölgelerinden Lenkaran'da ilk Müslüman kız okulunda öğretmenlik ve okul müdürlüğü yapmış, burada ilk Kadın Hayriye Cemiyeti'ni kurmuştur. 1920-1921'de cehaletin ve eğitimsizliğin ortadan kaldırılması için ilk kadın eğitimi kursları açmış, o bölgenin tek bayan öğretmeni olarak, Sovyetlerin eğitim siyasetini yürüten önemli isimlerden biri olmuştur.
8. **Mina Memmedzade** – (1898 – 1935) - İlk eğitimini Aleksandrovski Kız Mektebi'nde almış, daha sonra da bu okulda öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra Bakü'deki 6 Sayılı okulun yöneticisi olmuştur (Cabbarov, 2011, 162).
9. **İklime Haydarova** (1896-1980) –öğretmen. Derbent doğumlu İklime Hanım ilk öğrenimini Derbent'te alarak 1906 yılında Bakü'ye gelerek H.Z. A. Tagiyev'in kız okulunda eğitimini devam ettirmiştir. 1911 yılında mezun olunca okulda 6 ay stajyerlik yapmış, daha sonra Bakü'nün Balahani köyünde açılan ilk kız okulunda öğretmen olmuştur. 1913-1917 yıllarında yeniden eğitim aldığı okula öğretmen olarak dönmüştür. 1920-1940 yıllarında Dağıstan'da öğretmenlik yapmış; daha sonra tekrar Bakü'ye dönerek uzun yıllar eğitim alanında çalışmıştır (Cabbarov, 2011, 165).
10. **Reyhan Topçubaşova** (1905-1970) – Azerbaycan'ın ilk kadın de ressamı ve devlet sanatçısı olan Reyhan Hanım ilk eğitimini H.Z. A. Tagiyev'in kız okulunda almıştır. Azerbaycan'ın ünlü tıp doktoru, Profesör Mustafa Topçubaşov'un eşi ve tıp profesörü İbrahim Topçubaşov'un annesidir (Cabbarov, 2011, 165).

Kaynaklar

- 1 Akhundov, F. (2007). The Foundation of the Intelligent Nation – Intelligent Woman. The Girls' School of H.Z.Tagiyev. Bakü.
- 2 Aliyev, E. (2003). Azerbaycan SSR-də XX əsrin siyasi repressiya kurbanları, "Hüquq edebiyatı" neşriyatı Bakü.
- 3 Azerbaycan tarihi. (2001). 7 cilt, Cilt V, Azərneşr, Bakü.
- 4 Bodman, H., Tohid, N. Women in Muslim Societies, Diversity Within Unity.
- 5 Bünyadov, Z. (1993). "Kırmızı Terror" Elm kırımı, Facia. Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü.
- 6 Cabbarov, F. (2011). Hacı Zeynalabdin A. Tağıyevin qız mektebinin tarihindən, Ziya, Bakü.
- 7 Farideh, H. (2005). Azeri Women in Transition.

- ⁸ Gender Elmine Giriş. (2005). 1. Cilt – Garb Üniversitesi, Gender Araştırmaları Merkezi.
- ⁹ Geyuşova, Z.B. (1962). Zardabi G, İzbranniye stati i pisma\ Sostavleniye, predisloviye, komentarii i primechaniya, Baku.
- ¹⁰ Jabbarov, F. (2011). From the History of the Girls' School of H.Z.Tagiyev. Baku, State History Archive of the Azerbaijan Republic, Baku.
- ¹¹ Jabbarov, F. First secular school for women in the Muslim East <http://irs-az.com/new/pdf/201401/1389794842531468076.pdf>
- ¹² Memmedov, E. (2011). Repressiyanın kurbanı olan ziyalı /R.S. Elm, mekan, hayat, Münasebet 15.IV. 3s.
- ¹³ Suleymanov, M. (1990). The Things I Heard, Saw and Read. Baku, State Literature and Art Archive of Azerbaijan Republic, Baku.
- ¹⁴ Tairzade, H. (2000). İz istorii azerbaydjanckoy intelligentsii, Baku.